

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ ЕКСПЕРТА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

GUARANTEES OF EXERCISE OF THE PROCEDURAL RIGHTS OF AN EXPERT IN ADMINISTRATIVE JURISDICTION

Павлюк Р.Ю., аспірантка кафедри конституційного,
міжнародного права та публічно-правових дисциплін
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

В даній статті досліджуються гарантії реалізації прав експерта в адміністративному судочинстві. Зокрема, зазначено, що основу процесуального статусу судового експерта в адміністративному судочинстві становлять права, обов'язки, гарантії та відповідальність. Гарантії є складовою частиною правового статусу, важливим елементом, адже з їх допомогою реалізуються права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Саме завдяки гарантіям відбувається законне функціонування конкретного правового інституту.

В статті визначено, що процесуальні гарантії – це передбачена законодавством система умов і засобів організаційно-процедурного характеру, які регламентують порядок, форми і методи реалізації прав і свобод людини і громадянина. Якщо право – це можливість відповідної поведінки, то процесуальні гарантії представляють собою юридично визначені процедури реалізації відповідних прав, механізм попередження їх порушень, порядок захисту і відновлення порушених прав і свобод людини. Також зазначено, що гарантіями реалізації прав, наданих експерту в адміністративному судочинстві є такі як механізм відшкодування судових витрат, виплати винагороди експерту та гарантії його безпеки.

В статті відображено, що виконуючи свої професійні обов'язки, експерт повинен мати одну із гарантій реалізації його прав, а саме право на безпеку. Адже вступаючи в адміністративно-процесуальні відносини, будучи учасником адміністративного судочинства, він може наражатись на небезпеку особисто чи члени його сім'ї. Також в статті запропоновано удосконалити процесуальні норми Кодексу адміністративного судочинства України, зокрема: 1) пропонуємо викласти ч. 3 ст. 137 в редакції: «спеціаліст, перекладач, експерт отримують винагороду за виконані роботи (надані послуги), пов'язані із справою, якщо це не входить до їхніх службових обов'язків, а також їм оплачуються проїзд, добові та витрати, пов'язані із найманням житла, в разі переїзду до іншого населеного пункту»; 2) передбачити процедуру забезпечення безпеки експерта в адміністративному судочинстві та передбачити правові, організаційно-технічні та інших заходи, спрямовані на захист життя, житла, здоров'я та майна експерта, членів його сім'ї від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя.

Ключові слова: експерт, гарантії реалізації, процесуальний статус, адміністративне судочинство, учасник адміністративного судочинства.

This article examines the guarantees of the exercise of the rights of an expert in administrative proceedings. In particular, it is stated that the basis of the procedural status of a judicial expert in administrative proceedings is rights, duties, guarantees and responsibilities. Guarantees are an integral part of the legal status, an important element, because with their help, the rights, freedoms and duties of a person and a citizen are realized. It is thanks to the guarantees that the legal functioning of a specific legal institution takes place.

The article defines that procedural guarantee are a system of conditions and means of an organizational and procedural nature provided by legislation, which regulate the order, forms and methods of realizing the rights and freedoms of a person and a citizen. If a right is the possibility of appropriate behavior, then procedural guarantees represent legally defined procedures for the realization of the corresponding rights, a mechanism for preventing their violations, and a procedure for protecting and restoring violated human rights and freedoms. It is also stated that the guarantees of the exercise of the rights granted to the expert in administrative proceedings are such as the mechanism of reimbursement of court costs, payment of remuneration to the expert and guarantees of his safety.

The article shows that while performing his professional duties, an expert must have one of the guarantees of the realization of his rights, namely the right to safety. After all, entering into administrative-procedural relations, being a participant in administrative proceedings, he may be exposed to danger personally or members of his family. The article also proposes to improve the procedural norms of the Code of Administrative Procedure of Ukraine, in particular: 1) we propose to set out Part 3 of Art. 137 in the wording: "specialist, translator, expert receive remuneration for the work performed (services rendered) related to the case, if it is not part of their official duties, and they are also paid for travel, per diems and expenses related to with renting housing, in case of moving to another settlement"; 2) provide for the procedure for ensuring the safety of an expert in administrative proceedings and provide for legal, organizational and technical and other measures aimed at protecting the life, housing, health and property of the expert and his family members from illegal encroachments, with the aim of creating the necessary conditions for proper administration of justice.

Key words: expert, implementation guarantees, procedural status, administrative proceedings, participant in administrative proceedings.

Постановка проблеми та її актуальність. Відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Звертаючись до суду фізична чи юридична особи прагнуть до прийняття справедливого і неупередженого вирішення спору, що виник. Для досягнення завдань адміністративного судочинства можуть бути залучені у справу експерти. Будучи суб'єктом адміністративного судочинства, експерт має права і обов'язки та гарантії їх реалізації, що є структурними елементами його процесуального статусу. Саме завдяки гарантіям реалізуються права експерта. Часто право одного учасника породжує гарантії для іншого в адміністративному судочинстві. Тому дослідження гарантій реалізації прав експерта в адміністративному судочинстві є запорукою якісного і справед-

ливого виконання ним своїх обов'язків і водночас призведе до справедливого відновлення правосуддя.

Проблемам гарантій реалізації прав експерта як учасника адміністративного судочинства присвятили свій науковий доробок такі вчені як: В. Б. Авер'янов, С. С. Бичкова, Л. Г. Глушенко, О. Ф. Дорошенко, О. М. Михайлов, А. В. Панчишин, К. С. Пашенко, та інші автори.

Метою статті є дослідження гарантій реалізації прав експерта в адміністративному судочинстві та обґрунтування пропозицій щодо їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Дотримання основних прав і свобод громадян є обов'язком держави, що реалізується через створення належних механізмів реалізації гарантій, що їх забезпечують. Саме таке положення відображене в розділі II Конституції України «Права, свободи і обов'язки людини та громадянина» [1].

Як вже зазначалось нами в попередніх працях основу процесуального статусу судового експерта в адміністративному судочинстві становлять права, обов'язки, гарантії та відповідальність [2, с. 94]. Таким чином, гарантії є складовою частиною правового статусу, важливим елементом, адже з їх допомогою реалізуються права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Саме завдяки гарантіям відбувається законне функціонування конкретного правового інституту.

В КАС України визначаються права та обов'язки такого учасника адміністративного судочинства як експерт, проте уваги гарантіям прав даного суб'єкта зовсім не приділяється. Перш, ніж перейти до розгляду системи гарантії, які сприяють реалізації прав експерта, зупинимось на тому, що ж слід розуміти під гарантіями реалізації прав суб'єкта.

У словнику української мови вказується, що термін «гарантія» походить від французького слова «garantie», яке означає поруку в чомусь, забезпечення чого-небудь; умови, що забезпечують, успіх чого-небудь [3, с. 481].

Т. М. Заворотченко під гарантіями прав і свобод особи слід розуміє певні умови, за яких можлива найповніша і всебічна реалізація прав і свобод особи та засоби, які ефективно забезпечують охорону і захист прав і свобод особи у разі їх незаконного порушення, тобто гарантії прав і свобод людини і громадянина як загальне поняття являють собою основні умови і засоби, за допомогою яких кожна особа має можливість реалізувати свої права [4, с. 29].

В. Погорілко зазначає, що гарантії – це передбачені законом спеціальні засоби практичного забезпечення прав та свобод людини і громадянина [5, с. 40]. Такої ж позиції дотримується вчений В. М. Трофименко вказуючи, що гарантіями прав особи є система або сукупність способів та засобів, які забезпечують усім та кожному рівні правові можливості для надбання та реального здійснення своїх прав та свобод [6, с. 23].

Говорячи про гарантії реалізації процесуальних прав, ми будемо розглядати саме юридичні гарантії, що стосуються, насамперед, правотворчої діяльності держави, способів закріплення прав людини і принципів дії фіксуючих їх норм, визначення порядку реалізації прав, форм їх охорони.

Загальновизнано, що забезпечення прав і законних інтересів особистості досягається завдяки створенню системи відповідних гарантії. Під даною системою розуміються, по-перше, ті історичні і соціальні умови, а також чинники суспільного життя, які зумовлюють правотворчу діяльність, по-друге, ті способи і засоби, які безпосередньо служать зміцненню правопорядку.

Адміністративно-процесуальні гарантії – це передбачені адміністративно-процесуальним законом засоби забезпечення завдань адміністративного судочинства й охорони прав і законних інтересів суб'єктів, які беруть у ньому участь. Процесуальні гарантії прав і свобод людини в адміністративному судочинстві – особливий вид гарантії, які виступають засобом їх забезпечення: реалізації в адміністративному судочинстві, захисту від безпідставного втручання, відновлення порушених прав. Процесуальні гарантії – це передбачена законодавством система умов і засобів організаційно-процедурного характеру, які регламентують порядок, форми і методи реалізації прав і свобод людини і громадянина. Якщо право – це можливість відповідної поведінки, то процесуальні гарантії представляють собою юридично визначені процедури реалізації відповідних прав, механізм попередження їх порушень, порядок захисту і відновлення порушених прав і свобод людини.

Гарантії реалізації процесуальних прав експерта в адміністративному судочинстві включають в себе процедуру інформування про його права та обов'язки; створення умов для реалізації його прав; охорони та захисту прав від протиправних посягань; відновлення порушених прав експерта.

Гарантіями реалізації прав, наданих експерту в адміністративному судочинстві є такі як механізм відшкодування судових витрат, виплати винагороди експерту та гарантії його безпеки.

Відповідно до ч. 7 ст. 68 КАС України експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом до суду [7]. Ч. 3 ст. 132 КАС України вказує, що до витрат, пов'язаних з розглядом справи, належать витрати: 1) на професійну правничу допомогу; 2) сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям до суду; 3) пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертиз; 4) пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; 5) пов'язані із вчиненням інших процесуальних дій або підготовкою до розгляду справи [7].

Вчений К. С. Пащенко вважає, що метою відшкодування витрат, пов'язаних з розглядом адміністративної справи є: а) відшкодування державі витрат, понесених судом, а саме пов'язаних із проведенням огляду доказів на місці та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи; б) відшкодування особам, які сприяють здійсненню правосуддя в адміністративних справах, а саме пов'язаних із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз, витрат на правову допомогу [8, с. 57].

Важливо пам'ятати, що відшкодування витрат, пов'язаних із залученням експерта та проведенням експертизи може бути тільки у випадку, якщо призначення та проведення експертизи відбувається в межах виключно судового процесу. Це положення зокрема впливає з того, що процесуальний статус учасника справи особа набуває тільки після звернення до суду з позовом та відкриття провадження у справі. Тому логічним є те, що відшкодуванню не підлягають витрати, якщо замовлення експертизи та отримання експертного висновку відбулося за ініціативою суб'єкта до звернення до суду з позовом. Відповідна позиція також закріплена у постанові Касаційного адміністративного суду від 16.12.2020 № 824/647/19-а [9].

Проведення експертизи та залучення експерта, як правило такі витрати покладаються на замовника експертного дослідження. Призначаючи експертизу, суд в ухвалі зазначає суб'єкта, який буде оплачувати проведення експертизи. Якщо суд призначив проведення експертизи експертній установі, керівник такої установи доручає проведення експертизи одному або декільком експертам. Ці експерти надають висновок від свого імені і несуть за нього особисту відповідальність.

Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998р. № 53/5 строк проведення експертизи встановлюється керівником експертної установи (або заступником керівника чи керівником структурного підрозділу) і не повинен перевищувати 90 календарних днів. Також в даній Інструкції зазначено, що у разі несплати коштів за проведення експертизи протягом 45 календарних днів матеріали справи повертаються органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), із зазначенням мотивованих причин неможливості її проведення [10]. Відповідно до п. 12 постанови Кабінету Міністрів України від 01.07.1996 за № 710 «Про затвердження Інструкції про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів» вартість проведення експертиз, що призначаються у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення, та досліджень за матеріалами кримінальних проваджень, що призна-

чаються органами досудового розслідування, прокуратури та суду, визначається відповідно до нормативної вартості однієї експертгодини у державних спеціалізованих установах судової експертизи, що становить 378,64 гривні, та з урахуванням фактично витраченого часу на проведення судової експертизи [11]. Також відповідно до вищезазначеної Інструкції у п.1 зазначено: експертам, якщо виконання їх процесуальних функцій пов'язане з перебуванням за межами населеного пункту постійного проживання, компенсуються (відшкодовуються) такі витрати: вартість проїзду до місця виклику і назад; витрати, пов'язані з найманням жилого приміщення; добові [11]. На жаль, ст. 137 КАС України не передбачила таке відшкодування. Зокрема в ч. 3 ст. 137 КАС України відображено тільки, що спеціаліст, перекладач, експерт отримують винагороду за виконані роботи (надані послуги), пов'язані із справою, якщо це не входить до їхніх службових обов'язків. Вважаємо це неправильним і пропонуємо викласти ч. 3 ст. 137 КАС України в редакції: «спеціаліст, перекладач, експерт отримують винагороду за виконані роботи (надані послуги), пов'язані із справою, якщо це не входить до їхніх службових обов'язків, а також їм оплачуються проїзд, добові та витрати, пов'язані із найманням житла, в разі переїзду до іншого населеного пункту».

Беручи участь в адміністративному судочинстві, експерт може наражатись на небезпеку і потребувати забезпечення безпеки особисто або члени його сім'ї чи близькі. Тому виконуючи свої професійні обов'язки, експерт повинен мати одну із гарантій реалізації його прав, а саме право на безпеку. Варто зауважити, що в ст. 68 КАС України, на жаль, не закріплено право експерта на безпеку, проте вказано в ч.6, що експерт має право користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу». Проте, перелічуючи права експерта в ст. 13 даного закону, також не знайшло закріплення право на безпеку експерта, лише вказано, що інші права судового експерта передбачаються процесуальним законодавством. Натомість КПК України в ч. 7 ст. 69 закріплює, що експерт має право заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом [12]. Також таке право експерта зазначено в підзаконному нормативно-правовому акті – в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженій наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 [10], зокрема в п. 2.1. Вважаємо за доцільне доповнити КАС України, а саме ст. 68 п. 5-1, де закріпити: ек-

перт має право: «на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав». Також виникатиме питання щодо процедури застосування безпеки відносно експерта, членів його сім'ї, близьких. Адже в законодавстві це питання не врегульоване. У кримінальному судочинстві це питання врегульоване в Законі України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 р. [13], але цей закон поширюється виключно на кримінальне провадження і не може бути по аналогії застосовано в адміністративному судочинстві. Зважаючи на це, ми вважаємо, що варто передбачити процедуру забезпечення безпеки експерта не тільки в кримінальному судочинстві, але й в інших видах судочинства та передбачити правові, організаційно-технічні та інші заходи, спрямовані на захист життя, житла, здоров'я та майна експерта, членів його сім'ї від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя.

Висновки. Таким чином, можемо стверджувати, що гарантії є складовою частиною правового статусу, важливим елементом, адже з їх допомогою реалізуються права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Гарантії реалізації процесуальних прав експерта в адміністративному судочинстві включають в себе процедуру інформування про його права та обов'язки; створення умов для реалізації його прав; охорони та захисту прав від протиправних посягань; відновлення порушених прав експерта. Гарантіями реалізації прав, наданих експерту в адміністративному судочинстві є такі як механізм відшкодування судових витрат, виплати винагороди експерту та гарантії його безпеки. Досліджуючи гарантії реалізації прав експерта в адміністративному судочинстві, вважаємо за доцільне удосконалити процесуальні норми КАС України, зокрема: 1) пропонуємо викласти ч. 3 ст. 137 КАС України в редакції: «спеціаліст, перекладач, експерт отримують винагороду за виконані роботи (надані послуги), пов'язані із справою, якщо це не входить до їхніх службових обов'язків, а також їм оплачуються проїзд, добові та витрати, пов'язані із найманням житла, в разі переїзду до іншого населеного пункту»; 2) передбачити процедуру забезпечення безпеки експерта в адміністративному судочинстві та передбачити правові, організаційно-технічні та інші заходи, спрямовані на захист життя, житла, здоров'я та майна експерта, членів його сім'ї від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
2. Павлюк Р.Ю. Поняття та зміст процесуального статусу експерта як учасника адміністративного судочинства. *Приккарпатський юридичний вісник*. 2022. Випуск 4 (45). С. 93–96.
3. Словник української мови / [відп. ред. П.П. Доценко, Л.А. Юрчук]. К.: Наукова думка, 1971. Т.2. 550 с.
4. Заворотченко Т.М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. К., 2002. 222 с.
5. Погорілко В.Ф., Головченко В.В., Сірий М.І. Права та свободи людини і громадянина в Україні. К.: Ін Юре, 1997. 52 с.
6. Трофименко В.М. Кримінально-процесуальні гарантії особистості в стадії судового розгляду: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2000. 226 с.
7. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року № 2747-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n10066>
8. Пащенко К.С. Інститут судових витрат в адміністративному судочинстві. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 5. С. 52–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2015_5_12 – С. 57
9. Постанова Касаційного адміністративного суду від 16.12.2020 № 824/647/19-а. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/93594977?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05
10. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затвердженій наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998р. №53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
11. Про затвердження Інструкції про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів: постанова Кабінету Міністрів України від 01.07.1996 за №710. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-96-%D0%BF#Text>
12. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
13. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: закон України від 23.12.1993 № 3782-XII р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>